

УДК 81'373.42

Марія Зарінова

ЗБІРНИК «КУЛЬТУРА СЛОВА» В РЕЦЕПЦІЇ РЕЦЕНЗЕНТІВ

Стаття присвячена розгляду рецензій на збірник «Культура слова» від часу його створення до здобуття Україною незалежності. Названо найперші критичні статті, об'єктом яких став часопис. З'ясовано особливості критичних праць, наведено висловлені авторами рекомендації та зауваження, що стосувалися окремих статей, а також концепції й оформлення збірника.

Ключові слова: «Культура слова», рецензія, науково-популярне видання, культура мови.

The article is devoted to the reviews on the digest «Culture of the word» from the time of its creation to Ukrainian Independence gaining. The paper names the first critical articles, the subject of which were the magazine. The peculiarities of critical works are found out. The recommendations and comments made by the authors expressed by the authors concerning certain articles, as well as the concept and design of the digest.

Key words: “Culture of the word”, review, popular science publication, language culture.

Рецензія (від лат. *recensio* – огляд, обстеження) – стаття чи доповідь, у якій проаналізовано й оцінено який-небудь твір [Скопненко 2007: 354]. Цей жанр відомий у світі вже понад 300 років. Він зародився завдяки появі європейських наукових товариств та академічних періодичних видань у XVII столітті. Долю наукових праць колись вирішували лише редактори, яким у нових умовах стає щораз важче залишатися компетентними у всіх тонкощах і особливостях інформаційного розмаїття робіт. У результаті була встановлена система, за допомогою якої редактор міг звернутися до кваліфікованих фахівців для оцінки потенційних публікацій [Гуманенко 2015: 225-226].

З часом рецензія зазнала трансформацій, і в другій половині XX століття набула значного поширення як особливо важливий жанр наукового дискурсу. Її усталення, однак, не передбачало чіткої загальноприйнятої структури

й високої стандартизації (типовими, як і зараз, були компоненти: актуальність та доцільність теми твору, хиби та сильні сторони роботи, загальний висновок). Рецензування стало не лише аналізом окремих досліджень, а й визначало напрямок наукової думки загалом. Прикладом цього є критичні статті, об'єктом огляду яких була «Культура слова».

Перший випуск відомого збірника побачив світ 1967 року у форматі збірки статей під назвою «Питання мовної культури». Вже через рік з'являється на світ рецензія мовознавця і перекладача В. В. Коптілова у журналі «Українська мова і література в школі». У короткій статті мовознавець звернув увагу на чимало позитивних рис видання: широкий спектр і актуальність порушених питань, обґрунтованість тверджень тощо. Автор робить висновок: «Позитивно оцінюючи вихід у світ «Питань мовної культури», дозволимо собі висловити побажання, щоб наступна книжка не примусила себе довго чекати. Якомога швидше треба ці випуски перетворювати на періодичне видання» [Коптілов 1968: 90].

Такою й була подальша доля збірника. Наступні два випуски критики, мовознавці, вчителі та інші читачі також радо вітали. У журналі «Мовознавство» у 1969 р. була надрукована рецензія українського лінгвіста і методиста М. Я. Плющ, що оглядала всі три випуски. Авторка статті відзначила позитивні зміни у збірнику, порівнюючи їх із найпершим виданням: «Отже, пропагуючи культуру мови серед широких народних мас, збірники «Питання мовної культури» поступово розширюють тематику, урізноманітнюють методику опрацювання матеріалу. Незважаючи на окремі недоліки і хиби, упорядники збірників і автори статей стоять на правильному шляху: науково обґрунтовуючи факти, вони переконують читача і тим самим учать його логічно осмислювати прочитане і виробляти власне мовне чуття» [Плющ 1969: 89].

Починаючи з 1973 року, жодний випуск оновленого збірника, що став називатися «Рідне слово», не лишається поза увагою авторитетного журналу «Українська мова і література в школі». Видання 1973–1990 років рецензували

Євгенія Давидівна Чак, Ганна Онуфріївна Піскун, Валентин Давидович Горяний, Лев Михайлович Полюга, Зінаїда Степанівна Сікорська та ін.

Традиції рецензування передбачали у той час не формальні, лише шаблонні огляди: критики прискіпливо та переважно об'єктивно оцінювали статті і збірник загалом. Є. Михайликова (Є. Д. Чак), завідувач відділу мовознавства редакції вже згаданого журналу, рецензуючи сьомий випуск збірника, звертає увагу на кілька недоліків деяких публікацій: «матеріал статті, на наш погляд, не рівноцінний: синонімічні гнізда *«лічити-рахувати»*, *«поширюватися-розповсюджуватися»* розроблені краще, а *«розташовуватися-розміщуватися-знаходитися»* – менш переконливо». Недоречним, на її думку, також є подання у популярному виданні, розрахованому на широке коло читачів, великої кількості цитат іноземними мовами у статті Р. П. Зорівчак «Іноземна мова як засіб глибшого пізнання рідної мови» [Михайликова 1974: 91]. Дискутує головна рецензентка збірника 70-х років і з авторами статей пізніших випусків. У відгуку на розвідку І. Є. Грицютенка «Як слова набирають сили (Іменники типу «доля», «воля» в українській прозі другої половини ХІХ ст.)», в якій на прикладах художніх творів показано, як слова на зразок *добро*, *кривда*, *доля* набирають соціального звучання, Є. Михайликова висловила сумнів щодо доречності зарахування слів *образ*, *печаль*, *удача* до абстрактно-філософської лексики [Михайликова 1974. 75]. Рецензентка відзначала й позитивні риси (яких, звичайно, було більше) як окремих публікацій, так і всього збірника.

Рекомендації щодо більшої уніфікації оформлення статей подає у своїй рецензії М. Л. Мандрика: «цитати, уривки з художніх творів даються то в лапках то без них, так само – і назви словників ..., авторські пояснення в цитатах – то в круглих дужках, то в квадратних і под.» [Мандрика 1980: 80]. Найчастіше в рецензіях звучала думка, що не всі автори пишуть доступно, без використання складної термінології, мовою, зрозумілою для будь-якого читача. І редакція «Культури слова» працювала над тим, щоб зробити часопис науково-

популярним виданням для кожного українця. Консультації, поради, довідки, цікавинки... – свідки відкритості збірника.

У кожній статті рецензентів також звучала ще одна спільна думка: недостатній тираж. «Таким чином, як і в попередніх виданнях, шанувальники слова знайдуть для себе і цікавий, і потрібний з суто практичного погляду матеріал, який сприятиме підвищенню культури усного та писемного мовлення. Міжвідомчий збірник «Культура слова» став одним з найулюбленіших і вкрай потрібним мовним виданням. За 17 років вийшло вже 27 випусків. Проте збірник швидко розходиться, його майже неможливо купити в кіосках, книжкових магазинах. Варто було б збільшити і тираж, і періодичність виходу (з двох хоча б до трьох-чотирьох на рік)», – висловлювались лінгвісти, викладачі Луганського національного університету імені Т. Г. Шевченка З. С. Сікорська та В. Д. Ужченко [Сікорська 1986: 75].

Всі без винятку рецензенти відзначали цінність і важливість видання.

Як тільки не називали збірник у рецензіях: «цікавий», «популярний», «жвавий», «багатий своєю тематикою», «своєрідний», «жваво редагований», «цілеспрямований», «вкрай потрібний», «один з найулюбленіших» – і все це відповідало дійсності.

«Культура слова» завжди крокувала в ногу з часом, що помічали рецензенти і про що свідчать вже назви рубрик ранніх випусків: «Розвиток словникового складу», «Термін і сьогодення», «Зверніть увагу і прочитайте» (розділ, що стосувався мовознавчих новинок). Кожен випуск – подія! Те особливе, що зуміло вирватися з кола «від мовознавців для мовознавців»... «Культура слова» зберегла усі свої найкращі риси, зуміла їх пронести крізь роки і примножити. Не останню роль у цьому відіграли саме рецензії, які спрямовували авторів й укладачів, допомагали підкреслити значущість окремих доробків і збірника в цілому.

Рецензія – критичний, інформативний і креативний науковий жанр, що в історії українського мовознавства сформувався саме таким.

Гуманенко В. В. Місце рецензії в історії наукової періодики / В.В. Гуманенко // Наукові записки: Соціальні комунікації. – 2015. – 1 (50). – С. 225-230.

Коптілов В. В. Питання мовної культури. – I вип. [рец.] / В.В. Коптілов // Українська мова і література в школі (УМЛШ). – 1968. – №2. – С. 88-89.

Мандрика Л. М. Культура слова – Вип. 15-16 / Л.М. Мандрика // УМЛШ. – 1980. – №2. – С. 79-80.

Михайликова Є. Рідне слово – Вип.8. [рец.] / Є. Михайликова // УМЛШ. – 1974. – №3. – С. 90-91.

Михайликова Є. Культура слова – Вип. 13-14. [рец.] / Є. Михайликова // УМЛШ. – 1979. – №12. – С. 72.

Плющ М. Я. Питання мовної культури. – I вип. [рец.] / М.Я. Плющ // Мовознавство. – 1969. – №4. – С. 89.

Сікорська З. С. Культура слова – Вип. 23-24. [рец.] / З.С. Сікорська, В.Д. Ужченко // УМЛШ. – 1986. – №1. – С. 71– 75.

Скопненко О. І. Рецензія / О.І. Скопненко // Мала філологічна енциклопедія / Укл.: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2007. – С. 354.

REFERENCES

Humanenko, V. (2015). Place of reviews in the history of scientific periodicals. *Naukovi zapysky: Sotsialni komunikatsii* (1), 225-230 (in Ukr.)

Koptilov, V. (1968). Questions of linguistic culture. *Ukrainska mova i literatura v shkoli* (2), 88-89 (in Ukr.)

Mandryka, L. (1980). Culture of the word. *Ukrainska mova i literatura v shkoli* (2), 79-80 (in Ukr.)

Mykhailykova, Y. (1973). Native word. *Ukrainska mova i literatura v shkoli* (3), 90-91 (in Ukr.)

Mykhailyova, Y. (1979). Culture of the word. *Ukrainska mova i literatura v shkoli* (12), 72 (in Ukr.)

Plushch, M. (1969) Questions of linguistic culture. *Movoznavstvo* (4), 89 (in Ukr.)

Sikorska, Z., Uzhchenko, V. (1986) Culture of the word. *Ukrainska mova i literatura v shkoli* (1), 71-75 (in Ukr.)

Skopnenko, O. (2007). Review. In *Mala filolohichna entsyklopediia* (p. 354). Kyiv: Dovira (in Ukr.)

Статтю отримано 27.11.2017

Mariia Zarinova

COLLECTION “CULTURE OF THE WORD” IN THE RECEPTION OF REVIEWERS

The article is devoted to the reviews on the digest “Culture of the word” from the time of its creation to Ukrainian Independence gaining.

The first book had form of the article corpus entitled “Questions of Language Culture” and was published in 1967. A year later, Viktor Koptilov wrote the review on it in the digest Ukrainian language and literature at school. The author enounced as follows: “Positively evaluating the output of the world “Questions of language culture”, let’s express our wish that the next book did not force itself to wait a long time. As soon as possible, these issues should be converted into periodicals.” That’s what happened. Linguists, teachers and other readers also welcomed the following two editions of new digest.

In the “Linguistics” magazine in 1969 Mariia Pliushch published a review, evaluating all three issues. The author noted positive changes in the book: “Thus, by promoting the language culture among the broad masses, the collections of the “Questions of the Linguistic Culture” gradually expand the subject, diversify the method of processing the material. Despite some disadvantages and flaws, the compilers of the collections and authors of articles are on the right path: scientifically substantiating the facts, they persuade the reader and thus teach him to logically comprehend the reading and produce his own linguistic sense. “

Since 1973, no release of an updated digest, which became known as “Native Word”, is not left out of the authoritative magazine “Ukrainian Language and Literature at School” attention.

The editions of 1973-1990 were reviewed by: Yevgeniia Chack, Anna Piskun, Valentyn Goryanyi, Lev Poliuga, Zinaida Sikorska and others.

Critics were meticulously and objectively related to articles, and all of them without exception noted the value and importance of the digest.